

DALTON TRUMBO

JOHNNY

ASKERE GİTTİ

İNGİLİZCE ASLINDAN ÇEVİREN: KEREM SANATEL

ÖNSÖZ

I. Dünya Savaşı bir yaz şenliği gibi başlamıştı – uçuşan etekler, altın apoletler falan. Miğferleri sorguçlu kraliyet mensuplarının, onur payeli rütbelilerin, mareşallerin ve benzeri bilumum ahmağın, gösterişli taburların başına geçip Avrupa başkentlerinde gerçekleştirdikleri resmi geçitler, kaldırımlardaki milyonlar tarafından tezahüratlarla karşılanmıştı.

5

Fedakârlık mevsimiydi, bir kıvanç dönemi; çalgıcılar, şiirler, şarkılar, masumane dualar. Gencecik, centilmen subayların temelli terk edecekleri kızlarla yatıp vedalaştıkları, yüreklerin pırpır ettiği, soluk kesici bir ağustostu. Bir İskoç alayı işi iyice abartmış, makineli tüfeklere göğüslerini siper eden etekli kırk gaydacının önderliğinde girmişti ilk muharebesine.

Ölü sayısı dokuz milyonu bulduktan sonra, şarkılar susup da onur payeliler kaçmaya başladıklarında, gaydaların zırlıtısı kulağa eskisi gibi gelmeyecekti artık. Romantik savaşların sonuncusuydu bu. *Johnny Askere Gitti* ise, bambaşka bir vaka olan II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden önce bu konuda kaleme alınmış muhtemelen son Amerikan romanıydı.

Bu kitabın politik geçmişi biraz acayip. *Johnny*, barışseverliğin Amerikan solu ve merkez partilere mensupların çoğunluğu

tarafından lanetlendiği 1938 yılında yazıldı, 1939 ilkbaharında baskıya girdi ve eylülün üçünde yayımlandı: yani Nazi-Sovyet paktının imzalanmasından on gün, II. Dünya Savaşı'nın başlamasından da iki gün sonra.

Çok geçmeden tefrika hakları, Sayın Joseph Wharton Lippincott'un önerisiyle (kitabın satış rakamlarını artıracığı kanısındaydı), New York'taki *The Daily Worker*'a satıldı. İzleyen aylarda kitap sol görüşlülerin buluşma noktası hâline geldi.

Pearl Harbor ertesinde bu kitabın içeriği, tıpkı gaydaların ciyaklaması gibi, o çağda belli ki abes kaçmıştı. Sayın Paul Blanshard, ordu sansürüne değindiği *Okuma Hakkı*'nda (*The Right to Read* – 1955) şöyle yazmış: “Mihver İttifakı karşıtı birkaç yabancı derginin yanı sıra, aralarında Dalton Trumbo'nun Hitler-Stalin paktı döneminde üretilen barış yanlısı romanı *Johnny Askere Gitti*'nin de bulunduğu üç kitap yasaklanmıştır.”

6 Üretildiği dönemin koşullarını ve kitabın adının nereden “türediğini” göz önünde tutarak* Sayın Blanshard'ın bu hatasının dikkatsizlikten kaynaklandığını varsaysam da, verdiği bilgi bana pek inandırıcı gelmedi. Kitap yasaklanmışsa bile, bundan kesinlikle benim haberim yok. Askeriye mensuplarının deniz aşırı görev yaparken kitabı ordu kütüphanesinden alıp okuduklarını bana yazdıkları mektuplardan biliyorum; keza 1945'te savaş sürerken Okinawa'da bir kopyasına da rastlamıştım.

Gerçi yasaklansaydı ve benim de bundan haberim olsaydı şiddetle karşı çıkar mıydım, orası kuşkulu. Geniş ölçekte kamunun yararı için bazı özel haklardan feragat etmenin elzem sayıldığı dönemler vardır. Bunun tehlikeli bir düşünce olduğunun ayırdındayım, fazla uzatmak da istemem, II. Dünya Savaşı *hiç de* romantik bir savaş değildi demekle yetineyim.

Çatışma derinleştikçe *Johnny*'nin baskısı tükendi ve temin

* Kitabın adı 19. yüzyıl sonlarında ABD'deki seferberlik çağrılarında kullanılan slogandan gelmektedir. –fn

edilemeyişi Amerikan aşırı sağı için bir medeni hak ihlali sorununa dönüştü. Ülkenin her yerinden beni posta yağmuruna tutan barış örgütleri ve “Anneler” dernekleri, ortak duygularını hararetle paylaştıkları mektuplarında, romanıma uygulanan baskının sorumlusu olarak Yahudileri, Komünistleri, Yeni Ekonomik Düzen yanlılarını ve uluslararası bankacıları işaret ediyor, acil barış görüşmesi talebinde bulunan milyonlarca dürüst Amerikalının böylece sindirilmek istendiğine dikkat çekiyordu.

Bazıları zengin muhit adresleri taşıyan şık zarflarla tarafıma ulaştırılan bu mektuplar, bir ucu Nazi yanlısı savaş esirlerinin tutulduğu temerküz kamplarına kadar uzanan bir haberleşme ağının parçasıydı. Kitabın ikinci el fiyatı altı doların üzerine çıkmıştı ki bu durum başta mali yönden olmak üzere bir dizi sebepten canımı sıkıyordu. Artık ulusal çapta barış seferberliği başlatmak istiyorlar, hareketin önderliğini de benim yapmamı teklif ediyorlardı. Kitabın yeni baskısı yapılsın diye yayıncıya yönelik bir imza kampanyası başlatmayı önerdiler, bunu yaptılar da.

Savaş sona ermedikçe *Johnny*’nin yeni baskılarının kesinlikle yapılmaması gerektiğine hiçbir şey beni bu kadar çabuk ikna edemezdi. Yayıncılar da hemfikirdi. Mektup zincirinin savaşın gidişatını olumsuz etkileyebileceğini düşünen dostlarımın ısrarı üzerine, aptal gibi kalkıp durumu FBI’a bildirdim. Nitekim evime damlayan sıırım gibi iki müfettiş mektupları bırakıp beni sorguya çekti. Hâlâ da göz hapsinde olduğum kanısındayım, bana müstahak.

1945’ten sonra yapılan ikinci ve üçüncü baskılar, genel anlamda solcuların övgüsüyle karşılandı ama onların dışında herkesçe tamamen görmezden gelindi, savaş döneminin hararetti anaları dahil. Kore Savaşı döneminde kitabın baskısı yine tükendi, aynı dönem bana devletimizin mühimmata dönüştürmediği malzemelerden yapılmış plaketter verildi. Hikâye burada bitiyor. Belki de yeni başlıyordur.

Onca yıl sonra bir kez daha okuyunca kitabın orasını burasını değiştirmemek için kendimi zor tuttum. Bazı yerleri netleştirmek, düzeltmek, ifadeleri açmak veya kısaltmak istedim. Ne de olsa bu kitap benden yirmi yaş genç, bu sürede ben çok değiştim, kitapsa aynı kaldı. Yoksa aynı değil mi?

Satın alınabilen, gömülen, yasaklanan, lanetlenen, övülen ya da tamamen haksız nedenlerle göz ardı edilen bir ticari malın bile değişime karşı koyması mümkün mü? Muhtemelen olanaksız. *Johnny* üç ayrı savaş döneminde birbirinden farklı anlamlar taşıdı. Günümüzdeki anlamı okurun onu nasıl algılayacağına bağlı. Her dönemin okuru diğerinden farklıdır, okur da mütemadiyen değişir.

Bırakayım eskiden nasılsa öyle kalsın.

DALTON TRUMBO

Los Angeles, 25 Mart 1959

I ÖLÜLER

1.

Keşke şu telefon çalmaz olaydı. Hasta olması yetmezmiş gibi bir de gece boyunca telefon susmak bilmiyordu. Amma hastaydı, var ya. Üstelik Fransızların şu sirke gibi şarabından da değildi. Kafayı böyle davul gibi yapacak kadar içmezdin onu zaten. Midesi bulandıkça bulanıyordu. Bir kişi de hayırına kalkıp bakmıyordu şu telefona. Sanki milyon kilometrelik bir salonda çınılıyordu zili. Kafası da bir milyondur. Cehennem dibine batarsa telefon.

11

Lanet alet dünyanın öbür ucunda olsa gerekti. Gidip bakması birkaç yılı bulurdu. Bütün gece zır zır zır çalmıştı. Birilerinin başı fena dertteydi belki. Geceleri gelen telefonlar önemlidir. Hayretti yani kimsenin aldırması. Telefona onun mu bakmasını bekliyorlardı? Bitkindi, kafası da koskocaman. Koca telefonu kulağına tıksalar bile hissetmeyebilirdi. Eroin yutmuş olmalıydı.

Şu kahrolası telefona niçin hiç kimse bakmıyordu?

“Hey Joe. Öne çık.”

Feci hasta hâline rağmen salağın önde gideni gibi sevkıyat dairesinin karanlığında telefona bakmaya gitti. İçerisi öyle gürültülüydü ki telefonun cılız zilini birilerinin işiteceğine ihtimal

vermezdin. Gene de *o* işitmişti. Battle Creek modeli paketleme makinesinin çakada-çukadasına rağmen işitmişti, taşıyıcı bandın takırtısına ve üst kattaki döner raflı fırının uğultusuna rağmen, yüklenen çelik sevk varillerinin gümbürtüsüne ve garajda sabahleyin ınsın diye çalıştırılan motorlu araçların uğultusuna, hatta yağlanması gereken kaldıraçların gıcırtısına rağmen işitmişti, hem niye yağlamıyorlardı ki şunları yahu?

Orta koridorda ekmek doldurulan varillerin arasından ilerledi. Yerlere saçılmış hatalı üretim ekmek somunlarının, ezik kartonların, sandıkların ve kaldıraçların arasında zikzak çiziyordu. Oğlanların bakışları eşliğinde yürüyordu. Telefona giderken gördüğü simalar tanıdıktı. Dutch, Küçük Dutch ve sırtından vurulan Whitey'yi hatırlıyordu, Pablo ile Rudy'yi de, diğer oğlanları da. Önünden geçtiklerinin meraklı bakışlarına maruz kalıyordu. Belki de içten içe korktuğu, bunu da belli ettiği içindi. Telefona ulaştı.

“Alo.”

“Alo oğlum. Hemen eve gel.”

“Peki anne, hemen çıkıyorum.”

Bitişikteki yazıhaneye geçti. Gece mesaisindeki ustabaşı Jody Simmons, geniş camekândan çalışanları pürdikkat izliyordu.

“Jody, eve gitmem lazım. Babam ölmüş.”

“Ölmüş mü? Hadi ya, çok fena. Durma evlat, koş hemen. Rudy. Hey Rudy. Bir kamyonete atla da Joe'yu evine götür. İhtiyarı – babasını kaybetmiş. Tamam evlat, hadi sen doğruca eve. Kartını çocuklardan birine deldirtirim. Başın sağ olsun evlat. Hadi git.”

Rudy gaza bastı. Yağmur yağıyordu çünkü aralık ayıydı ve Noel öncesinde Los Angeles'ta hava böyle olurdu. Tekerler ıslak asfaltta tıslıyordu. Ford'un boş caddedeki metruk binalarda yankılanan tangırtısı ve tekerlerin tıslaması hariç, Joe'nun ömründe gördüğü en ıssız geceydi bu. Rudy hakikaten köklüyordu

gazı. Süratleri arttıkça kamyonetin arka kasasındaki bir şeyin patırtısı da eşzamanlı artıyordu. Rudy'nin ağzını bıçak açmıyordu. Yola odaklanmıştı. Önce Figueroa çıkışındaki büyük tarihi binaları, sonra nispeten ufak evleri geçip biraz daha güneye indiler. Rudy arabayı durdurdu.

“Sağol Rudy, her şey hallolunca haber veririm. Birkaç güne kalmaz işe dönerim.”

“Tamam Joe. Sorun değil. Başın sağ olsun. Rahat uyunun.”

Ford sarsılarak kalktı. Sonra motoru kükredi ve araç caddeye yalpa yapa yapa uzaklaştı. Kaldırım boydan boya su baloncuydu. Yağmur patır patır yağıyordu. Bir süre öylece dikildi, derin bir nefes aldıktan sonra evin yolunu tuttu.

Bir ara sokaktaydı yeri, iki katlı bir evin arka garajının üstündeki daire. Birbirine çok yakın iki evin arasındaki dar araba yolundan yürüyerek ulaşılıyordu. Sokak karanlıktı. İki damın kavuştuğu yerden akarak geniş gölcükler oluşturan yağmur sularının sırlıtısı öyle tuhaftı ki duyan da bir sarnıca boşalıyor sarnırdı. Suları sıçrata sıçrata yürüdü.

İki evin arasından çıkar çıkmaz garajın üstündeki ışıkları gördü. Kapıyı açtı. Ani bir sıcak dalgası çarptı yüzüne. İçerinin sıcak havası sabun, yatalak babasını temizlerken kullandıkları ispirto ve temizlik sonrasında bası yaraları olmasın diye sürdükleri pudradan kokuyordu. Ortalık sütlimandı. Merdiveni parmak uçlarında tırmanmasına rağmen ıslak ayakkabıları gene de biraz gıcırdadı.

Babası suratını örten bir çarşafı oturma odasında cansız yatıyordu. Uzun zamandır hastaydı ve onu hastalandıktan sonra oturma odasında yatırmışlardı çünkü annesinin, babasının ve kız kardeşlerinin yatak odası olarak kullandıkları camlı veranda fazla esiyordu.

Annesine yaklaşp omzuna dokundu. Kadının hüngür hüngür ağladığı yoktu.

“Birilerini çağırдын mı?”

“Evet, birazdan gelirler. İlk sana haber verdim.”

Küçük kardeşi camlı verandada hâlâ uyuyordu, henüz on üç yaşındaki ortanca kardeşiye üzerinde geceliğiyle bir köşeye büzülmüştü ve içini çeke çeke hıçkırıyordu. Kardeşini süzdü. Koca bir kadın gibi ağlıyordu. Onun bu kadar büyüdüğünü daha önce fark etmemişti. Gözlerinin önünde genç kız olmuştum ama babasının ölümüne ağladığı şu âna dek Joe’nun dikkatini çekmemişti bu.

Alt katın kapısı çalındı.

“Geldiler. Mutfığa geçelim. Daha iyi olur.”

Kardeşini mutfığa götürmekte biraz zorlandılar ama kız sonunda söz dinledi. Kız sanki yürümekte güçlük çekiyordu. Yüzü donuktu. Gözleri faltaşı gibiydi ve ağlamaktan ziyade kesik kesik iç çekiyordu. Annesi bir mutfak taburesine oturup kardeşini kucağına aldı. Ancak ondan sonra Joe sahanlıktan aşağıya seslendi.

“Girin.”

Yakaları tertemiz iki adam zemin katındaki kapıdan girip merdiveni çıkmaya başladı. Uzun bir hasır sedye taşıyorlardı. Üst kata varmalarına kalmadan Joe çabucak oturma odasına geçti ve çarşafı açıp babasına baktı.

Henüz elli bir yaşındaki adamın argın çehresini süzdü. Senden çok daha yaşlı hissediyorum baba diye geçirdi içinden, yüzüne baka baka. Sana üzülyordum baba. İşler yolunda gitmiyordu, yoluna girecek gibi de değildi zaten, ölüm senin için en hayırlısı. Bu günlerde insan senden daha atik ve metin olmak zorunda baba. Rahat uyu, toprağın bol olsun. Seni unutmayacağım. Sana dünkünden daha çok üzülyorum değilim şu an. Seni severdim baba. Rahat uyu.

Adamlar odaya girdi. O da arkasını dönüp mutfığa, kardeşiyle annesinin yanına geçti. Henüz yedi yaşındaki öbür kardeşi hâlâ uyuyordu.

İçeriden birtakım sesler geldi. Yatağın etrafında usulca dolaşan adamların ayak sesleri. Yatak ucuna doğru hızla açılan

örtülerin hafif hışırtısı. Sonra sekiz aydan bu yana ilk kez gevşeyen yatak yaylarının sesi. Sonra yatağın yükünü devralan hasır sathın gıcirtısı. Akabinde ayak sürüye sürüye odayı terk edenler, hasır sedyenin muhtelif yerlerinden gelen başka gıcirtılar eşliğinde merdiveni inmeye koyuldular. Acaba sedyeyi düzgün taşıyorlar mı diye meraklandı Joe, başı yere ayaklarından daha yakın ya da uygunsuz bir şekilde taşıyor olmasınlar. İkisinin yerinde babası olsa sedyeyi büyük özenle taşırdı.

Merdivenin dibindeki kapı adamların arkasından kapanınca annesi hafiften titremeye başladı. Sesi çatlayarak konuştu.

“O götürdükleri Bill değil. Onu andırıyor olabilir ama o değil.”

Annesinin omzunu tıptışladı. Kardeşi yine külçe gibi yere yığıldı.

Hepsi bu kadardı.

Madem öyle niçin olup bittiğiyle kalmıyordu? Aynı şeyi daha kaç kez baştan yaşayacaktı? Her şey mazide kalmıştı ama Tanrı'nın belası telefon niçin susmak bilmiyordu? Aklını kaçırmak üzereydi çünkü ağır bir sersemliğin üzerine tekrar sersemlik yaşıyor, kötü rüyalar görüyordu. Elinden gelse hemen uyanıp bakardı telefona ama şu anda birisinin azıcık düşünceli davranıp onun yerine bakması şarttı çünkü bıkmış usanmıştı.

Her şey iyice bulanıklaşıp marazlı bir hâl alıyordu. Etraf çok sessizdi. Aşırı sakin. Ayıltının verdiği baş ağrısı insanın kafatasını dangır dungur çınlayan bir kazana döndürürdü. Ama bu alelaide bir ayıltıya benzemiyordu. Hastaydı. Hastaydı ve bir şeyler hatırlıyordu. Eterle bayılıtlıp da ayılmış gibiydi. Telefon dediğin elbet bir ara susardı. Ebediyen çalacak değildi ya. Aynı zahmeti çekerek tekrar tekrar telefona bakamaz, babasının öldüğünü öğrenemez, yağmurlu bir gecede evin yolunu tutamazdı. Böyle devam ederse soğuk algınlığına yakalanırdı. Ayrıca insanın babası hayatta sadece bir kez ölebilirdi.

Telefon zili bir rüya unsuruydu sadece. Sesi diğer telefon zillerinden değişikti, başka seslerden de, çünkü ölümün habercisiydi.

Neticede bu zil sesi müstesna bir şeydi, son sınıftaki yaşlı İngilizce öğretmeni Prof. Eldridge'in tabiriyle fevkalade müstesna bir şey. Müstesna şeyler insanın aklına takılırdı ama onları takıntı hâline getirmenin yararı yoktu. O zil, iletilen haber ve akabindeki her şey mazide kalmış, yaşanmış ve bitmişti.

Telefon yine çalışıyordu. Ta uzaktan zihnindeki kepenkleri bile titreten yankısını işitebiliyordu. Eli ayağı bağlıymış gibi hissediyordu, sanki o yüzden olanaksızdı gidip bakması, yine de mecburiyet duyuyordu. Aklının bir köşesinde cınlayan *ya Rabbi* yakarışı kadar yanıtsız kalan bir nidaydı zil sesi. İkisi de muhatabına erişemiyordu. Her çalışta sanki daha da yalnızlaşıyordu. Her çalışta daha da çok korkuyordu.

Yine sürüklenip gitti. Yaralıydı. Ağır yaralanmıştı. Zil sesi azalıyordu. Rüya görüyordu. Rüya görmüyordu. Uyanıktı ama gözleri görmüyordu. Uyanıktı ama gerçekte çalmayan telefonun sesi hariç hiçbir şey duyamıyordu. Müthiş korktu.

Çocukken *Pompeii'nin Son Günleri*'ni okuduktan sonra gecenin kör vakti boğulma hissiyle yüzüstü uyanması hatırına geldi, Colorado sıradağlarından birinin patladığını, lavların altında kalıp diri diri gömüldüğünü ve sonsuza dek o şekilde can çekiceceğini zannetmişti de nasıl da dehşetle haykırmıştı. Şimdi de aynı tıkanma hissini duyuyordu. Korkudan altına kaçırmamak için o günkü gibi kendini zor tuttu. Üzerindeki gevşek mezar toprağını tırmalaya tırmalaya dışarı çıkmaya çalışan biri misali can havliyle, var gücüyle debelendi.

Derken fenalaştı, tıkanmış ve tam bayılacak gibiyken acıyla kendine geldi. Tüm vücudu sanki elektriğe kapılmıştı. Onu feci silkeledi, sonra da bitkin düşürüp yattığı yerde tamamen halsiz bıraktı. Her yerinden ter boşandığını hissetti. Ardından başka bir hisse kapıldı. Bir sıcak bastı, beraberindeki ıslaklık duyusuyla beraber sargılarını da hissetti. Tepeden tırnağa sargılar içindeydi. Kafası bile tamamen sargılı.

Demek ki sahiden yaralanmıştı.

Şoktan yüreği ağzına geldi. Her yeri karıncalandı. Kalbi göğüs kafesini delecekmiş gibi atıyordu ama küt küt sesi kulaklarını zonklatmıyordu.

Eyvah, demek sağır olmuştu. Nerede okumuşlardı, hani adamın biri şu havan toplarına karşı korunaklı hendeklerin birine sığınmıştı da orası feci isabet alınca işitme organları basınçtan öyle ağır hasar görmüştü ki adam kendi kalp atışlarını bile işitemeyecek kadar sağır kalmıştı? Ona da bomba isabet etmişti, ağır yaralanmıştı ve şimdi o da sağırdı. Öyle hafif bir sağırlık da değildi. Kısmi işitme kaybı falan değil. Duvar gibi sağırdı.

Yattığı yerde acısı peyderpey dinerken, tamam tamam diye düşündü, kafamı toplayıp biraz düşüneyim. Diğer heriflere ne oldu? Şansları yaver gitmemiştir belki. O siperdekilerin bazıları iyi çocuklardı. Sağır olup da milletle bağırış çağırış konuşmak nasıl bir şey acaba? Yazarak konuşursun. Yok, yanlış dedim, *onlar* seninle yazarak konuşur. Kalkıp da tepine tepine dans edecek hâlim yok ama beterin beteri vardır. Ne var ki sağır oldun mu yalnız kalırsın. Kaderine terk edilirsin.

Demek ki bir daha asla işitmeyecekti kulakları. Varsın olsun, bir daha işitmek istemediği dünya kadar şey vardı zaten. Ne bir makineli tüfeğin çalpara sesini andıran kulak paralayıcı şıkırtısını ne de hızla düşen bir 75'liğin ışığını ya da isabet ettiği andaki tok gümlemesini bir daha işitmek istiyordu, tepelerinden teğet geçen bir uçağın uğultusunu da, hele hele karnından vurulduğunu ve yediği kahvaltıyı önden dışkıladığını birilerine izah etmeye uğraşan adamın feryatlarını, herkesin kendi can derdine düştüğü öyle anlarda sitem ve şaşkınlıkla karışık boşa atılan o imdat çağlıklarını hiç işitmek istemiyordu. Hepsi düşman başına!

Her şey bir netleşiyor bir bulanıklaşıyordu. Şu büyüteçli tıraş aynalarına bakarken aynayı bir ileri bir geri oynatmak gibiydi. Midesi bulanıyordu, muhtemelen de akli başında değildi, bir de feci acı çekiyordu, üstüne üstlük zavallı bir sağırdı ama hattaydı ve ta uzaktan acı acı çalan telefonu hâlâ işitebiliyordu.